

Gönderilme Tarihi : 02.10.2020
Kabul Tarihi : 03.12.2020
DOI : 10.32705/yorumyonetim.803986

Araştırma Makalesi/Research Article

TÜRKLERDE BOZKURT SEMBOLÜNE YÜKLENEN ANLAMIN KUTSALLIK BAĞLAMINDA DÖNÜŞÜMÜ

Eda BALCI

Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri EABD

academician7@gmail.com, **ORCID ID:** [0000-0001-5994-0417](https://orcid.org/0000-0001-5994-0417)

Osman ÖZKUL

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

ozkul@sakarya.edu.tr, **ORCID ID:** [0000-0002-0418-7007](https://orcid.org/0000-0002-0418-7007)

ÖZ

Bu makalede bozkurdun, çeşitli rollerle geçtiği Türk destanlarından günümüze kimi zaman doğaüstü güçlerle anılması yahut aşkın bir potansiyeli barındırması nedeniyle, Türklerin tarihsel hafızasında kutsallık bağlamında taşıdığı anlam yükü incelenmiştir. Temel olarak doğaüstü güçler atfedilen mitolojik bozkurttan, özgün ve aşkın anlamlarla harmanlanmış modern zamanların siyasal eğilimlerinde sembolleşen ideolojik bozkurda kadar, tüm zamanlar için kesintisiz bir serüven takip edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma ile, bir kavmin etnik bir unsur olarak sahiplendiği bir sembolün, kutsallık bağlamında teorik, ideolojik, pratik kullanımı ve anlamsal karşılıklarını ortaya koyarak, daha net ve somut bir şekilde anlaşılması ve benzer çalışmalar için yönlendirici bir örnek sunulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda kaynak taraması ile kutsallık bağlamında ele alınan veriler birbiri ile ilişkilendirilerek, Dilthey'in anlamacı yöntemine başvurularak yorumlama cihetine gidilmiştir. Türk topluluklarının kadim dönemleri, Göktürkler ve İslâm dönemi ile birlikte, yakın dönemde milliyetçi ideoloji, özde Atatürk ve ele aldığı bozkurt sembolü, ulusçu ideoloji ve ülkücü ideolojinin bir aracı olarak bozkurdun sembolik-ideolojik anlamı irdelenmiş; elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, dönemler itibarıyla sırasıyla mitolojik / olağan, millî, (menfi); yakın dönemde tümü seküler olmak üzere, millî, etnik çağrışımlı ve etnik "bozkurt motifi" olarak tipleştirilmeye gidilmiştir. Anlamacı yaklaşımın kazanımları, Dilthey'in yaklaşımında öne çıkan "tipleştirme" çabası ile bir ön şablonda özetlenerek, somut bir katkı sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk mitolojisi, bozkurt, sembol, kutsallık, ideoloji.

TRANSFORMATION OF THE MEANING ATTRIBUTED TO GREY WOLF (BOZKURT) SYMBOL IN TURKISH UNDERSTANDING

ABSTRACT

In this article, the richness of meaning in the historical memory of the Turks in the context of sacredness has been examined, since the Turkish epics, in which the Bozkurt (greywolf) passed through with various roles, is sometimes remembered with supernatural powers or has a transcendent potential. From the mythological Bozkurt, which is basically attributed to supernatural powers, to the ideological

Bozkurt that is symbolized in the political tendencies of modern times, blended with original and transcendent meanings, an uninterrupted adventure has been pursued for all times. With this study, it is aimed to understand more clearly and concretely the theoretical, ideological, practical use and semantic equivalents of a symbol that a nation has adopted as an ethnic element in the context of sacredness, and to present a guiding example for similar studies. In this context, the literature review and the data considered in the context of holiness were associated with each other, and interpretation was made by using Dilthey's method of interpretation. The symbolic-ideological meaning of the gray wolf as a tool of nationalist ideology, especially Atatürk and the gray wolf symbol, nationalist ideology and idealist ideology in the recent period, together with the ancient periods of the Turkish communities, the Göktürks and the Islamic period, have been examined; Based on the Findings obtained, according to the periods, respectively, mythological / ordinary, national, (negative); Recently, it has been typified as a national, ethnically related and ethnic "gray wolf motif", all of which are secular. The gains of the understanding approach have been summarized in a preliminary template with the "typing" effort that stands out in Dilthey's approach, and a concrete contribution has been made.

Key words: Turkish mythology, bozkurt, symbol, holiness, ideology.

GİRİŞ

Bozkurt sembolü kadim Türk tarihinde bazı araştırmacılara göre dinî bir motif, diğer bazı araştırmacılar için ise millî bir motif olarak yer almıştır. Kurdun mitolojik bir sembol olarak varlığı ve günümüz halk inançlarındaki yeri çeşitli eserlerde konu edilmiştir. Bu nedenle, halk inançları bağlamında çok sayıda veriye yer verilmeyip, bu yönüyle konu Türk halk bilimi yahut ilgili disiplinlerin araştırmacılarına bırakılacaktır. Bu çalışmada temel olarak doğüstü güçler atfedilen mitolojik kurdun serüvenine kısaca değinilmek ile birlikte, asıl olarak; ilâhî, aşkın anlamlarla harmanlanmış bir çizginin izini sürmeye, zamanımızda çoğunlukla ideolojik bir sembol olarak kullanılan bozkurda anlamsal bir açılım sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada süreklilik arz eden bir motif perspektifinde bozkurdun salt kutsal'a ve "seküler din"¹ tahayyülü ile elde edilen teorik çıktılara temas ettiği noktaların birleştirilmesi ile elde edilen süreklilik yorumlanacaktır. İdeolojik olarak bozkurt sembolünün ele alınması yönünde eksiklik mevcut iken, kaynak taramalarında Türkler ile ilgili tarihsel psikolojik çalışmaları bulunan Erol Göka (2006: 109) da bu gerekliliği belirtmiştir. Bu ihtiyaca kısıtlı olarak değinen bu çalışma diğer yandan, hedeflediği alan ve kapsamı gereği, konuyu yalnız aşkın bağlamda ele alarak, zamanlar itibariyle geçmişten günümüze bütüncül bir çizginin izini sürmeye çalışacaktır.

Çalışmanın esas teması ve bağlamı kutsallık olduğu için, "kut" kavramının din sosyolojisi terminolojisinde karşılık geldiği anlama kısaca değinmek faydalı olacaktır. Sözlükte kut (mana), "insan veya maddede bulunabilen doğüstü güç" olarak tanımlanmıştır. Kut ile ilgili açıklamalarda eski Türklerin 'kut'u "gökten inen bir nur, bir altın ışık" olarak tasarladığına, insan, hayvan ya da eşya neye dokunursa onu kutsal kıldığına değinilmektedir (Kirman, 2011: 193).

Konu kutsallık bağlamında ele alındığında konuya anlam kazandıran açılımlardan biri, kutsalın nitelikleri ile bir şablon elde etmektir. Doğrudan bu yönde çalışması ile İslâmî terminolojide kullanılan "kutsal"ın niteliklerini açıklayan Güneş, bir şeyin kutsallık kazanmasının ancak Allah'ın belirlemesi ile olduğunu belirtir² (Güneş, 2010: 53). Din tarafından kabul gören kutsallığı "müsbet kutsallık", herhangi bir

¹ Bu çalışmanın konusu kapsamında "seküler din" kavramı, milliyetçi ulusçu sâiklerin modern dönemde ve ulus coğrafyasında temerküz eden teori ve pratikleri (ritüelleri, sembolleri, törenleri vb.) ile adanmış ruhların aşkın bir his ile kaynaştırdığı, dinî terminolojideki kavramlara karşılık gelen seküler içerikler ile donatılmış, kurgusal birlik (cemaat) ve bütünsellik anlamında kullanılmıştır.

² İslâm dini perspektifinden bozkurt sembolüyle ilgili olarak "kutsal" kavramının, genel bir kriter olarak kullanılmasından ziyade, İslâm tarihi süresince çeşitli münâzaralar ve etkileşimler bakımından bir tespitini yapabilmeyi olanaklı kılmak üzere, çalışma boyunca bazı yerlerde genel İslâmî görüş tanım ve kavramlarına gerek duyulmuştur.

bildirim bulunmayan kutsallığı “menfi kutsallık” olarak değerlendiren yazar, “İslâm’ın onaylamadığı anlayışlarda Allah’a isnad edilmesi gereken niteliklerin başkalarına nisbet edilmesi”nin “*menfi kutsama*” olduğunu kaydeder. Birtakım “varlıkları hak etmediği üstünlük ve yüceliklerle nitelemek, onlara özel anlamlar yüklemek ve bunları dinî inanç haline getirmek, aşırı”dır ve bunlar “menfi kutsama” grubuna girmektedir (Güneş, 2010: 82-83). Güneş’in bu tespitleri ile müsbet ve menfi kutsallık kavramı, W. Dilthey’in anlamacı yaklaşımı ile birlikte, çözümleyici bir bağlam olarak, ontolojik derinlik potansiyelini irdeleyen bir anahtar olarak kullanılacaktır.

Makalede Türklerin kadim tarihinden itibaren bozkurt sembolüne yükledikleri anlam çözümlenmeye çalışılırken; mutlak suretle putlaştırıldığı varsayımından hareket edilmemiştir. Bozkurt sembolünün totemik bir esas taşıdığı yahut putperest ritüellerle ilişkili doğrudan bir tapınma nesnesi olduğu varsayımından yola çıkılmamıştır. Konu ile ilgili kaynaklardan elde edilen bulguların, genele teşmil edilebilecek ölçüde yaygınlık durumuna ilişkin yahut bu bulguların değerlendirilmesi yönünden göreceliği, bu çalışmada basitleştirici bir tutumla yargıya varmayı bertaraf etmektedir. Diğer yandan konunun esas teması ve bağlamı kutsallık olduğu için, kaynaklardan elde edilen veriler bu bağlamda sınırlandırılarak çalışmaya dâhil edilmiş; bozkurt sembolünde kutsallık temasının bir süreklilik içerisinde ele alınıp yorumlanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda kaynak taraması ve karşılaştırmalı analiz yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Dilthey’in öne sürdüğü motif kavramı perspektifinde yürütülen bu çalışmada, sembolik anlam-eylem üzerine yapılacak bilimsel bir faaliyet, pozitivist bir bakıştan ziyade anlamacı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bu açıdan bakıldığında “eylemi yönlendiren *anlam*”ın izini sürme, “eylemi bize “anamlı” kılan şeyi *anlama*” faaliyeti ön plana çıkmaktadır. Dilthey’e göre insan, içinde yaşanan çevrenin insan kurgusu olan “kural, değer ve normlar”ın yani “tinsellik”in içine gömülü olarak yaşamaktadır; bu kurgu git gide insan eylemlerinin neden ve motifleri haline gelmektedir (aktaran Özlem, 2019a: 110-111; Özlem, 2019b: 148). Böylece tin bilimleri “”insanın kendisi hakkında bir anlam”a ulaşması gibi *pratik* bir amaca hizmet ettiğinden, doğa bilimlerinden daha büyük bir önem taşırlar ve doğa bilimlerine göre önceliklidirler” (aktaran Özlem, 2019b: 93-94).

Bozkurt sembolü, Dilthey’in öne çıkardığı motif kavramı kapsamında değerlendirildiğinde, bir “algılama nesnesi”nden çok, bir “anlama nesnesi”ne dönüşmektedir. Simgeler yahut motifler kültür alanında var olan anlamsal gerçeklikler olduğundan, doğabilimsel bir süreklilikte izlenmez; “bir simge-eylem, bir motif-eylem bağıntısı” gibi değerlendirilerek, zaman içinde kazandığı yeni anlamlar üzerinde durulur. Diğer bir deyişle, anlamacı yaklaşım, tarihselci bir bakış açısı ile ilerler. Buna göre “anlam-eylem” bağıntısı her dönem için biriciktir özgün koordinatlarında belirir ve bireyseldir (aktaran Özlem, 2019a: 110-111; Özlem, 2017: 42-43; Özlem, 2019b: 148-149). Bu çalışmanın izlediği yol, veri elde edilebilen tüm zamanlar için, tarihselci bir bakış açısı ile sembol (motif) - eylem bağıntısını kurmaktır. Bu bağıntının biricikliğini derinleştirmek için, bağlam olarak seçilen özgün bir kavramın çözümleyiciliğine başvurulacaktır. Etnik bir sembolün tarihsel serüveni sahnelenirken, özgün kolektif bir muhtevaya sahip dinî bir kavram ile sosyolojik ortaklığı sınanacaktır. Türkler için bu, genel “kutsallık” bağlamında “kutsalın nitelikleri”dir.

Çalışmanın genel amacı, bir kavmin tarihsel hafızasında geniş yer edinen bir sembolün ilişkili olabileceği teorik altyapının çerçevesini çizmek, modern dönemde ideolojik pratik kullanımlarının anlamsal karşılıklarını ortaya koymak ve böylece ilgili taraflarca sahiplenilen sembol - ideoloji - kutsallık bağlamının daha net anlaşılmasına katkı sunmaktır. Çalışma kapsamında bozkurdun totem olup olmaması geri planda kalırken, yapılacak değerlendirmeler için aşkınlık seviyesinin dikkate alınması bu çalışmanın amacı için yeterli görülebilir.

Çalışmanın özel amacı ise, kadim Türklerin tarihsel hafızasında ontolojik bağları ile derin kültürel izleri olan bozkurt sembolünün Türklüğün tarihsel varlık sürecinde yüklediği anlamların izini sürerek benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak, yakın dönemde siyasal ve ideolojik örgütlenmelerin yüksek düzeyde ve yoğunlukta sahiplendiği bu sembolün işlevsel kapasitesini irdelemek, bozkurt sembolünün teorik olarak aşkın büyüsel sis perdesini aralayarak kavramsal bir şablona yerleştirmektir. Bu kapsamda

hedef, Türkçü düşüncenin gelecek tasavvurlarında parçadan bütüne yönünü tayin etmede, mikro incelikli kavrayış ve anlama denemeleri yapmak, buna benzer motif - ideoloji - kutsallık bağlamli çalışmalarda, yönlendirici olabilecek tıpsel bir düşünme faaliyeti ile tipleştirilmeye giden bir ön katkı sunmaktır.

Seçilen tarihsel verileri sosyolojik bir hazinede bilimsel bilgiye dönüştürme etkinliğinde, “tip kavramı” ile “tin bilimleri” üzerinde duran Dilthey’in yeniden katkı vermesi mümkündür. Tin bilimlerinin anlamacı yaklaşımı, yani “tarihsel tekliği kendi bir defalık bütünlüğü içinde anlama” çabası ile tip kavramını devreye alarak “bu bir defalık bütünlükleri ele alırken, her tarihsel dönemde rastlanabilecek benzer durumları da dikkate alma ve bunları sınıflandırma gereksinim”i duyması (aktaran Özlem, 2017: 241; aktaran Özlem, 2019b: 92) etkili bir iş birliği sağlayacaktır. Dilthey’in “tıpsel düşünme” etkinliğinde, “tin bilimleri kendi objelerine uygun olarak” geliştirilen “tip kavramları” ile çalışabilmektedir (aktaran Özlem, 2019b: 93). Bu etkinliğe sınırlı bir ön hazırlık sunan bu çalışmanın son aşamasında genel bir şablon elde edilerek, anlama çabasının bir miktar billurlaşması mümkün olacaktır.

1. Kadim Dönemde Bozkurdun Kutsal Anlamı

“Mitler insanın kendisini doğa ile özdeşleştirmesiyle başlar, sembollerle çoğalır” (Kalafat, 2012: 9). Etnik kültürel sembollerin erken devirlerde mitolojik izlerini bulmak mümkündür. Arkaik dönemlerden itibaren, kurdun rehberliğini konu alan destanları paylaşan topluluklar “Orta Asya Türkleridir” (Arıt, 2018: 147). Türk mitolojisini inceleyen Ögel (1998: 40), “Türk mitolojisinin en önemli sembolü”nün ‘kurt’ olduğunu ifade eder.

Ülkemizde Türk mitolojisi ve Türk tarihi çalışmalarında kurt motifine değinen başlıklar bulmak mümkündür; yahut doğrudan kurt sembolünü konu edinen araştırmalar mevcuttur. Kalafat’ın kurt konulu çalışmaları ilgi çekicidir³. Ancak farklı disiplinler açısından “bozkurt” sembolünün yeterince konu edildiği söylenemez.

Destansı anlatılarda sıkça rastlanan, tabiatın katı gerçekliğine karşı zihni esneklik sağlayan doğaüstü düşünsel kurgular, bozkurt temalı anlatılarda görülmektedir. Bununla birlikte kültürel – ideolojik bu motife ilişkin ontolojik düşünsel zenginlikte düşünme pratiklerinin yeterince ifade bulduğu söylenemez. Bu çalışmanın kapsamında totemizm tartışmaları ve menşei totemizm varsayımı yer almasa bile, bu alanda düşünme pratiklerini cömertçe sergileyen, kavrayış geliştirici bir kaygı taşıyan É. Durkheim’ın (2011), genel sembolik anlamda düşünsel etkinliği iyi bir örneklik oluşturmaktadır.

Destanlarda kurdun tanrısallığına değinmek için, Türklüğe ilişkin etnolojik çalışmalarıyla tanınan ilk Türk sosyoloğu Ziya Gökalp’ı anmak önemlidir. Gökalp’ın çalışmalarında geçen Hue-Hu (Hyung-nu) kurt destanı, tanrısallıkta tahayyülün içinde kurgulanmış kurt motifinin bir örneğini sunmaktadır. Kavmin tanrısallıkla boyutlandırılmasına aracılık eden anlatı, hakanın kızlarını kimseye layık görmeyerek Tanrı’ya sunması, onları boş bir arazide çok yüksek bir kuleye yerleştirmesi ve bu sırada ortaya çıkan yaşlı bir kurt ile kızlardan birinin soyundan bu kavmin türemesi şeklinde geçmektedir (aktaran Gökalp, 2007: 82). Destanda rastgele ortaya çıkmasına ihtimal verilmeyen kurdun tanrısallık yönü ile bu soydan gelen kavmin Tanrı’nın himayesinde kabul edildiği, ilerleyen zamanlarda kurt tarafından onlara yol gösterildiği, bunun Tanrı’nın inayeti olduğu aşkın tema pekişmektedir.

³ Yaşar Kalafat’ın kurt ile ilgili çalışmalarından, burada sayılanlarla sınırlı olmamak kaydıyla, örnekler: (2007). *Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları-1 Türk Halk İrfanında Kurt*. Lalezar Kitabevi; (2009). *Türk Halk Tefekküründe Kurt -2 Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları*. Berikan Yayınevi; (2012). *Türk Mitolojisinde Kurt*. Berikan Yayınevi; “Göktürklerden Günümüze Türk Halk İnançlarında Kurt”, **Türk Tarih Kongresi (9-13 Eylül 2002)**, Ankara, 2005, C.3; “Osmanlı’dan Günümüze Sivas Alevilerinde Kurt Kültü”, **Osmanlı’dan Günümüze Sivas**, Sivas 21-25 Mayıs 2007; “Türk Halk İnançlarında Kurtla İlgili Yeni Tespitler” **Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı**, İzmir, 2005; “Türk Halk Tefekküründe Kurt Kültü” **Uluslararası Bursa Tasavvuf Kültürü Sempozyumu 5**, Bursa, 2006; “Doğubayazıt-Gürkan Seyahati ve Türk Halk İnançlarında Kurt”, **Güney Azerbaycan, Sosyal Kültürel Siyasi Araştırmalar Dosyası**, Kış 2006; “Doğu Anadolu Halk Kültüründe Kurt”, **I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu**, 07-11 Eylül 2005, Doğubayazıt.

Bozkurt yerine sıkça duyulan “gökbörü” ismindeki “gök”, “göğün rengi olan mavilik”tir; “Gök renk, kutsal göğün olduğu kadar, Tanrının da bir sembolü” (Ögel, 1998: 42) olarak kullanılmıştır. “Gök renkli erkek kurt, Gök Tanrı'nın bir simgesidir” (Çoruhlu, 2002: 188).

Gökaltp eski Türk dinini sembolizm temelinde değerlendirirken, Türklerin, topluluk kurgularına yönelik bu inanç temelini, sosyal gruplara dönük bir boyuta işaret ettiğini, bu şekilde Türklerin bilmeyerek aslen kendi gruplarına aşkınlık atfetmiş olduklarını ifade etmiştir (Gökaltp, 2007: 27-28). Kafesoğlu'nun fikirlerine işaret eden kitabın yayıncısı, bu görüşleri ile Gökaltp'ın, kurucu sosyologlardan biri olan Durkheim'ın etkisinde olduğunu ifade etmektedir (aynı eser, 2007: 28). Bu tespitleri ile Gökaltp'ın, modern sosyoloji kuramcılarında Durkheim'ın, topluluğun kendi kendini kutsallaştırması tezine atıfta bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu teze göre, toplumun mecazî ifadesi ilâhîlik ile aynı seviyededir, yani aşkındır (Durkheim, 2011: 309-310). Dini toplumun doğasından türeten Durkheim, dini, toplumun üstünde bir tanrı ile değil, kutsallık ilkesi ile açıklamaktadır (aktaran Aydın, 2015: 132). Bu çalışma açısından, Durkheim'ın din ve topluluk ayağı üzerine kurguladığı aşkınlık tasavvuru, önemli bir belirlenim odağı olarak göz önünde bulundurulacaktır.

Bozkurt motifinin etnik kültürel bir temelde işlendiği çalışmalara Hüseyin Nihal Atsız'ın “Bozkurtlar Diriliyor” (1990) isimli eseri örnek verilebilir. Eserin genelinde kurt sembolü, bozkurtlar soyu ve Göktürklerde kurt başlı “sancak” olarak bir topluluğu temsilen kullanılmıştır. Eserin genelinden süzülüp gelen aşkın potansiyel, en dorukta ‘bozkurt’ sembolünde merkezlenmiş ve idealize edilmiştir. Toplumun doğasında biriken aşkın kapasite, seküler bir sembolde somutlaştırılmıştır.

Bu yorumlara katkıda bulunan başka çalışmalar da bulunmaktadır. Ünal'a göre anlatılarda ata kurdun “ilahlaştırılmış” baba rolü, ataların kurttan türemesi, Türk soyuna kutsanmışlık niteliğini, bir tür Tanrısal seçkinlik özelliğini yüklemektedir. Ataların ilâhlaştırılması, yalnız Türklere özgü olmayarak, bir yandan hakanların, sultanların, krallıkların, dinin meşrûlaştırıcı işlevini kullanması açısından önemlidir (Ünal, 1994: 28).

Kurdun aşkın rolüne değinen Deliorman (2009: 41), Uygurların türeme inançlarında geçen ata kurdun, kurt kılığını girmiş Tanrı inancı olduğuna değinmektedir. Esin'in aktardığına göre “T'ie-lé' boylarından olan Uygur Kağanının, “Böri” başlı bayrağına M.Ö. 756 sıralarındaki bir kayda göre, merâsim ile ibâdet edilirdi” (aktaran Esin, 1980: 422).

Bozkurdun “ilâhi bir Ata” olmakla beraber; Tanrısal yardıma aracılık eden yol gösterici, darda kalındığında yardımcı (Hızır) olması, askerî danışmanlık yapan bir hocayı temsil etmesi, Hunların (MÖ 220-MS 220) devrine rastlar (Ünal, 1994: 38). Oğuz Destanında, Selçuklu devrinin kaynaklarında Türklerin, ufukta görünen ilâhî bir kurdun peşinden gittikleri belirtilmiş; kurt kaybolunca konaklamak için Tanrısal iradenin burayı işaret ettiğini düşünmüşlerdir (Ögel, 1988: 4). Bu anlamda kurt, görünen varlığının ötesinde tanrısal bir rol yüklenmiştir. Bu durum, kurdun mutlak surette Tanrı'nın elçisi olarak rehberlik ettiği inancı taşıyabilir; yahut bilinmezliğin kaotik durumu ile baş etmeye yarayan sezgisel bir anlamlandırmadan fazlası olmayabilir.

Tanrısal tahayyülün içinde kurgulanmış kurt motifi mutlaklaştırıldığında, Tanrı'nın yardım ve lütuf iradesini mümeyyiz bir varlıkta kesinlik derecesinde tasavvur etmek anlamına gelmektedir. Eğer Tanrı bizzat kayıt koymadı ise, bu durum en başta değinilen “menfi kutsallık” olarak anlaşılabilir. Her durum ve şartta Tanrı'nın iradesinin bozkurtta tecessüm ettiği inancı, son tahlilde bozkurdun tanrısal birtakım rolleri barındırdığına kanaat etme anlamı taşır.

Mutlaklık fikri, bozkurt tahayyülünün totem ile aynı seviyede değerlendirilmesine neden olur. Bu durum toplulukların ilksel itkilerle kabileci ve dinsel eğilimlerini inceleyen Durkheim'ın tezinde, topluluğun kendi kendini kutsallaştırması zemininde, dinin kaynağı ile açıklanabilir. Durkheim'a göre, “dinin kaynağı toplumun kendisidir. Bir başka deyişle topluluk etkileşiminin doğurduğu heyecandır” (Aydın, 2015: 133). Diğer taraftan mutlaklık fikrinin olmadığı bozkurt tahayyülü, bilinmezliğin kaotik alanında sezgisel birtakım beklentilerin kendisine yüklendiği bir güç ve moral sembolü olarak değerlendirilebilir.

Bu bölümde elde edilen veriler bütünü değerlendirildiğinde, tipleşmeye giden bir şablonda, İslâm öncesi dönemde en genel ifadesi ile iki tür tanıma ulaşılabilir: doğaüstü “mitolojik bozkurt motifi” ile menfi kutsallık yorumu; yahut Asya bozkırlarında yoğun bir tanışıklığın getirisi ile umut, güç ve moral beklentilerinin somutlaştığı, olağan “bozkurt motifi” tanımını elde etmek mümkün olur. Bozkurt motifi Tanrısal boyutlarda tasavvur edilmediği zaman, müsbet yahut menfi kutsallık bakımından yoruma konu edilmeyecektir.

2. Göktürkler ve İslâm Döneminde Bozkurdun Kutsal Anlamı

Mitolojik büyü perdesi aralandıkça bozkurt tasavvurunun daha gerçekçi bir zemine oturduğu; bununla birlikte sembolün odağında seküler aşkın bir seviyeyi barındırdığı ön görülebilir. Göktürklerle gelindiğinde “*tuğlar ile bayrakların tepesinde*” devlet sembolü olan kurt (Ögel, 2014: 144), Çin tarihine göre Göktürklerle yol gösterici gök kurt değil, “Tuğlarının başlarında, altın bir kurt başı”dır. Kurdu anlamı daha “gerçekçi bir yöne doğru” kaymış ve eski tanrısal rolünü kaybetmiştir. Fakat kurt, sembolik önemini hiçbir zaman yitirmemiştir (Dikici, 2005: 358).

Düşmana yenilen Göktürklerin sığındığı Ergenekon’dan çıkışlarını konu eden Ergenekon Destanı, daha sonra bir anma merasimi olarak, örs üzerinde demir ve çekiçle yeniden pratik edilen bir yaşatma günü ritüeline konu olmuştur. Ergenekon’dan çıktıklarında Göktürk Hakanı Börteçine “atalarının milli sembolü olan Kurt-başlı Gökbayrağı millî sembol olarak” kabul etmiş; kurtarıcı rolündeki Tanrı-kurt, yerini kurtarıcı hakana bırakmıştır. Sembol olarak bozkurt, artık biyolojik varlık olan “börü” (kurt) değil, güçlü bir hakanın unvanıdır (Ünal, 1994: 49). Bozkurt tasavvurunda sağlanan açılım, üstün ruh potansiyeli olarak günümüze ulaşan “Türklüğe adanmış lider” kimliğinde devam etmiştir.

İslâm sonrasında kurt sembolünün ilâhî anlam boyutundan sıyrılarak birtakım vasıflarının İslâm’a devşirilmesi önemlidir. Kolektif şuurlarında bozkurt tasavvurunda devam eden muhteva; yiğitlik, güç vb. vasıflardır (Çoruhlu, 2002: 136). Türk halk anlatımlarında bozkurttan Hızır’a devamlılık gösteren “kılavuz varlık” ögesini inceleyen Duman, Carl Gustav Jung’ın (2009) “arketip” kavramını kullanarak, “dirençli kültür unsuru” olan yapının “olağanüstü kılavuz varlık” arketipi olduğu tespitini yapar. Türklerde “olağanüstü kılavuz varlık” arketipinin İslâmiyet öncesinde ve sonrasında, bozkurttan Hızır’a dirençli bir kültür unsuru olarak devamlılığı dikkat çekicidir (Duman, 2012: 191-192).

Duman’a göre İslâmiyet ile birlikte gelişen, “insan dışındaki varlıkların kutsiyetinin hoş görülmemesi” anlayışı, kılavuzluk işlevini “gök yelesi bozkurt”tan alıp Hızır’a bırakmıştır (Duman, 2012: 193). Duman’ın bu tespiti, İslâm öncesi dönemde tanımlanan doğaüstü “mitolojik bozkurt motifi”nin, İslâm döneminde menfi kutsallık yorumuna konu olarak mitolojik döneme terk edilmesi olarak ifade edilebilir. Arketip olarak “olağanüstü kılavuz varlık”ın, yeni dönemde Hızır formunda özünü devam ettirdiği söylenebilir.

Günümüz Anadolu coğrafyası halk inançlarında kimi zaman sürüye gelen kurdun bereketli ve müjdeli Hızır rolü ile bağdaştırılması, şuurları tanışıklığın yeni bir çerçeve ile devam ettirildiğini gösterir (Göka, 2011: 272-273). Geniş yayılım gösteren dinlerin, yayıldıkları yerlerde kitleler tarafından, özgün dinî inançlar ile sentezlenmesi sıkça gözlemlenen bir olgudur.

İslâm öncesi Türk cihan hâkimiyeti mefkûresi (Duman, 2012: 198), halife olan Osmanlı padişahlarının “zıllu’llahı f’il âlem” anlayışı, Tanrı’nın Türk kavmini kutsayıp görevli kılması inancından izler taşımaktadır (Aslan, 2010: 77). Bu inancın, “kılavuz varlık” arketipini dirençli kültür unsuru olarak desteklediği söylenebilir; böylece bozkurttan Hızır’a yapının devamlılığı sağlanır; hatta Osmanlı Devletinin devlet-i ebed müddet inancının sürekliliğinde bu anlayışı görmek mümkündür.

Göktürkler ve İslâm dönemi ile ilgili veriler değerlendirildiğinde, elde edilen tanımlar; Göktürkler dönemi için “millî bozkurt motifi” tanım olarak ele alınabilir; İslâm dönemi için bozkurt motifinin, menfi kutsallık yorumuna konu edilerek, mitolojik devirlere terk edildiği söylenebilir. Ancak öz itibarıyla “olağanüstü kılavuz varlık arketipi” olarak yeni formlarda süregelmiş; muhteva olarak güçlülük, yiğitlik vb. üstün insanî vasıflarla devam etmiştir.

3. Yakın Dönemde Bozkurdun Kutsal Anlamı

Çalışmanın takip ettiği çizgi paralelinde olmak üzere, milliyetçi sembolizmin aşkın ruhuna değinen kuramsal bir çerçeve ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Burada geçen kavramlar çoğunlukla seküler din tasavvuruna temas eden noktalarda önem kazanmaktadır. Milliyetçilik ve sembolizm çalışmaları ile Anthony Smith'in ortaya koyduğu tespitlerden elde edilen kuramsal bir çerçeve belirlendikten sonra, yakın dönemle ilişkili verileri ile Atatürk'ün sahiplendiği bozkurt, ulusçu ideoloji, Türkçü-Turancı ve ülkücü ideoloji ile yeniden üretilen bozkurt sembolü ele alınmıştır.

Milliyetçilik-sembol bağlamı yaklaşımlara, konu çerçevesinde ideolojinin doğası ve sembol ilişkisi üzerinden bakıldığında ideolojilerin, toplumsal anlam dünyasına karşılık gelen semboller üzerine kurulu olduğu söylenebilir (Aydın, 2013: 169). "Milliyetçiliğin kendine-atfedici niteliği hakkında Breuilly'e (1982: Bölüm 16)", "Durkheim ve milliyetçilik üzerine" Mitchell'e (1931)" dikkat çeken Smith (2016: 127), topluluğun kendi kendini kutsallaştırması bağlamında Durkheim'ı zikreder; sembol bağlamı şu tespitlerde bulunur:

1- "Topluluğun her üyesi seremoniler, gelenekler ve semboller yoluyla topluluğun yaşamına, duygularına ve erdemlerine katılır ve kendini bunlar aracılığıyla topluluğun kaderine yeniden yeniden vakfeder" (Smith, 2016: 127).

2- "Seremoni ve sembolizm, milliyetçiliğin ideolojisi ile millete dair kavramları eklemeyerek ve onları elle tutulur kılarak tarihi ve kaderi olan soyut bir topluluğun devam edegelmesine yardımcı olur" (Smith, 2016: 127).

Burada semboller, ayrıca mitler ve kahramanlar, ortak bir kimlik ruhu inşa eder. Üçüncü bir tespit: dünyevî olanın "bir çeşit dinsel bir niteliğe" bürünmesi, konunun bir başka boyutudur; "dünyevî ve dinî şeyler, sadakat, yurtseverlik, görev aşkı ve kaderi de içeren sivil bir din içinde birbirine kaynaşır" (aktaran Tannenbaum ve Schultz, 2006: 192).

Bu üç tespit özetlenecek olursa; çalışmanın kapsamı içerisinde, millî semboller millî birlik ve bütünleşmede yardımcı unsur olarak kullanılır. Bu çerçevede millî semboller kolektif hâfızayı tâzeler; bir milletin geçmiş ve gelecek tasavvurunda tarihsel bütünlük kurar; topluluğun dinsel muhayyilesinde yer alan aşkın dinamikleri, dünyevî bir karakter ile harekete geçirmeyi başarır. Daha genel bir çerçeveden görmek gerekirse, seçilmiş topluluklar kadim dönemde tanrıları tarafından seçilirken; ideolojiler çağında, küresel gerçeklik alanında varlıklarını konumlandıkları, kendilerini özgün kılan "bir ideoloji ve sembolizm" ile seçilirler (Smith, 2016: 136).

Kuramsal çerçeve içerisinde, çalışmanın konusu bağlamında Smith'in katkılarıyla gelişen etno-sembolizm yaklaşımının verebileceği vizyon da sorgulanmıştır. Bu bağlamda öncelikle, etno-sembolizmin yeni bir kuram olmayıp, "alternatif bir inceleme paradigması" sunduğu belirtilmelidir (Smith, 2017: 11). Etno-sembolizmin, "ideolojileri ve kolektif eylemleri güdüleyen öznel ve sembolik kaynaklar"a yönelerek, katılımcıların "algı ve vizyon" dünyasını anlamaya çalışması önemlidir. Genel perspektifte çıkış noktası, modernizmin maddesel dünyası ve kurucu siyaseti değil, sübjektif kolektif birikimin doğasından hareketle nispeten hissî ve tutkulu bir serüvendir (Smith, 2017: 30). Bu yönelimlerden hareketle, etno-sembolist bir yaklaşım doğrudan amaçlanmamış olsa bile bu çalışmada, Dilthey'in anlamacı yaklaşımına paralel olarak, etno-sembolistlerin vurguladığı gibi, topluluğa ait sembollerden biri ele alınarak katkı sunulmaktadır denilebilir.

Yeniden milliyetçilik kavramına dönülürse; siyasal bir ideoloji, toplumsal bir hareket türü yahut kültür biçimi olarak görülebilen milliyetçilik, hem "çağın ruhu"ndan, hem de önceki zamanların "motif, tahayyül ve fikirler" inden izler taşır (Smith, 2016: 118). Ülkücü milliyetçilik bu bağlamda etnik tarihsel kültürel motiflere sahip çıkmayı ajandasına alan, periyodik olarak yeniden üreten bir milliyetçiliktir. Buradan hareketle, Türklerde bozkurt sembolünün benzer şekilde kolektif duygusal kapasiteye sahip olduğu kolaylıkla söylenebilir. "Bozkurt", milliyetçi ideolojinin birikimini somutlaştırarak görünür kılar; topluluk üyelerini heyecanvârî duygusal bir zeminde bütünleştirme işlevini yerine getiren muharrik kuvvet, çoğu zaman hatırı sayılır bir konuktur.

Yakın dönemle ilişkili verilere bakıldığında, en ilginç örnek olaylardan biri, Çobanoğlu'nun, Türk halk kültüründe memoratları incelediği çalışmasında "Hızır" olarak olağanüstü durumlarda "yardıma ihtiyacı olanlara yardım" eden hayvan teması altında kurt ile ilgili olan anlatılardan biridir. Kurtoğlu'nun (2000) anlattığına göre, 1988 yılında kırsalda görev yapan bir grup asker pusuya düşer. Yere yatıp siper almaktan başka çarenin olmadığı bir yerde "nereden çıktığı anlaşılamayan gri renkte bir kurt çalıkların arasında oturmuş" askerleri seyretmektedir. Kurt ayağa kalkıp, dönüp baktıktan sonra yürümeye devam eder. Kurdu kendilerini çağırdığını anlayan Kurtoğlu, komutanın da bunu fark etmesiyle birkaç arkadaşıyla kurdu takibe yönelir. Diğer askerler de peşlerinden gelir. Kurdu izlediği yolu takip ederek oradan çıkmayı başarırlar. Kurtoğlu, tüm yaşayanları etkileyen bu olayı asla unutamayacağını söyler; gözyaşlarıyla dua ettiklerini ifade eder (Çobanoğlu, 2003: 162-163).

Kurtoğlu'nun anlattığı olay destanlarda bir topluluğun yok olma noktasından çıkıp yeniden dirilme, yaşama kavuşma teması ile benzer şekilde cereyan etmiştir. Kurdu kurtarıcı, yol gösterici rolü, Tanrı'nın yardım için gönderdiği elçisi niteliği yeniden zuhur etmiştir. Dikkat çekici husus, Türklerin tarihsel hafızasında yer alan sembol bir varlığın, zor şartlarda yine aynı işlevi sürdüreceği inancıdır. Duman da çalışmasında, benzer anlatılarda "mutlak surette" iyi bir sonuca ulaşma beklentisine dikkat çekmektedir (Duman, 2012: 196).

3.1. M. Kemal Atatürk ve Bozkurt Sembolünün Anlamı

Atatürk'ün bozkurt sembolüne yaklaşımını aşkın bağlamda irdelemeden önce, çalışmanın kuramsal çerçevesi bağlamında, Atatürk'ün kurguladığı tarihsel inşa faaliyetlerinin arka planında nasıl bir yaklaşımı olduğu kısaca ifade edilmelidir. Oral'ın (2015: 99) "Türk Ulusunun İnşası" başlıklı çalışmasında yer verdiği, Atatürk'ün millî tarihe bakışını değerlendiren Akurgal, Atatürk'ün millî tarih çalışmalarında kadim İskit, Hitit ve Sümer halklarına odaklandığını belirtir. Atatürk, bu yeni alanlardan yıpranmamış taze bir ruh devşirmiştir. Milletın muhayyilesine hitap edeceğini düşündüğü ve biraz mitolojik karakterli bir tarihe yönelmiştir (Akurgal, 1956: 582-583). Bu bağlamda denilebilir ki, araştırmaların, İslâm tarihi dışına taşmış olması başka bir deyişle seküler anlam taşıyıcı sembollerin canlanmasına kapı açmıştır.

Türk kimliğinin tahkim edilmesi sürecinde bozkurt sembolü, yeni Cumhuriyetin seküler Türkçü yaklaşımının önemli bir sembolü olarak yükselmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Türk varlığının gittikçe daralan dünyasının kurtarıcı ve yol gösterici atası, Türk destanlarından tecessüm eden Bozkurt'udur (Ayvazoğlu, 2002: 542-543).

Atatürk'ün Türkçü ideolojinin izdüşümündeki devrimleri, yeni bir Türklük bilincinin inşası anlamına gelmektedir. Gündeme gelen yeni kavramların seküler ve aşkın boyutları, örneğin bozkurtlu kültürün yeniden üretilmesi, İslâm öncesi Asyaik devirlerin "pagancı simgeler"inin yaygınlaştırılması (Özdoğan, 2015: 86) bağlamında da yorumlanmıştır. Kimi taraflarca yapılan bu yorum, çalışma kapsamında özgün bir anahtar olarak kullanılan "menfi kutsama" olarak tanımlanabilir.

Göktürkler döneminde atalarının millî sembolünü üstlenen ve bayrağına taşıyan Hakan, "millî bozkurt motifi"nin bir örneği iken; Atatürk, Türk varlığının ve bekâsının savunulduğu bir mücadeleyi ve devrimi gerçekleştirdiği için, millî liderliği yanında hassaten "adanmış lider" profilinde Türkçülük ideolojisinin bir Bozkurt'u olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, lider Atatürk, Türkçülük ideolojisi ve bozkurt motifi, seküler bir zeminde -Türklüğün varlığı ve bekâsı zemininde- birbirini desteklemektedir. Türkçülük ideolojisi kimi zaman konjonktürel olarak dinî referanslara yer verebilir; ancak yalın teorik zemin olarak seküler karakterlidir; istisnası olmayan tek varlık sebebi: Türklüğün varlığı ve bekâsıdır. Bozkurt sembolü bu çizginin bileşenlerinde yer alan bir motiftir.

3.2. Ulusçu ve Ülkücü İdeolojiye Göre Bozkurt Sembolünün Anlamı

Sembolizm bağlamında ulusçu ideolojinin kuramsal çerçevesinden bakıldığında, ulusçu ideolojilerin genelinde sembolizm rastlandığı görülür (Yıldız, 2010: 39). Türk ulusçuluğunun teşekkülünde, özellikle 1929-1938 yılları arası süreçte, ortak kökene dair düşünüş ve motiflerin canlandırılması, ulusun muhayyilesinde kavramsal ve görsel olarak açığa çıkmış boşlukların doldurulması hedeflenmiştir (Yıldız,

2010: 17). Böylelikle zayıf tarihselliğin üstesinden gelebilecek, zamanın ruhu ile mayalanacak bir Türk ulusçuluğu için, sembolizmin işlevselliğinden yararlanılmıştır.

Türk ulusal kimliğinin hukukî-siyasî vatandaşlık tanımına, Türklüğün etnik tanımı eklenmiş (Yıldız, 2010: 160), Türkçü ideoloji bu eklenme ile elde edilen kazanımların arkasında duran bir ontoloji ile süregelmiştir. Bu ontolojinin mahiyeti tümüyle özlü bir şekilde bozkurt sembolünde temsil edilmiştir. Bu ontolojik duruş ile sembol birbiri ile özdeşleşmiş; tarihsel birikimleri ile kapsamlı bir varoluş iradesini tanımlar hale gelmiştir. Semboller, hedeflenen bir gücü odaklamakta araç olarak kullanılabilirler. Ulusçuluğun yoğun işlendiği tarihi aralıkta bozkurt motifi, çeşitli kavramlarla örülü seküler bir ideoloji ile birlikte çalışmıştır.

Ulusçu ideoloji, sembolleri yardımcı unsur olarak yeniden üretir; seküler bir kavram kümesini seferber ederek bir düzen kurgular. Bu oluşuma aşkın bir inanç tonu eklendiğinde, modern seküler din kavramı ile açıklanabilen bir yapı ortaya çıkar. Tüm yardımcı unsurlarıyla nihaî hedef doğrultusunda Türk ulusçuluğu, kadim ırk olan Türklüğün şuur altındaki devlet-i ebed müddet inancının kilometre taşlarından birini oluşturur.

Türkçü ideolojiye gelince, 1940'lı yılların Türkçü dergisi Bozkurt incelendiğinde, dinî terimlerin seküler manâları ifade ettiği görülür. Örneğin, Bozkurt dergisinin 1. sayısında (05 Mart 1942) R. Oğuz Türkkan, yazısının başlığını "Bozkurtçunun Amentüsü" olarak belirlemiştir. Topluluk kimlik bilgilerini ifade ederek başlayan yazısında, ideoloji sorusunu "Bozkurt Türkcülüğü" olarak tanımlamış; topluluğun varlığını, ontolojisini seküler karşılıklar ile temellendirmiştir (Türkkan, 1942: 6). Dinî çağrışımlı kavramların içini seküler bir muhteva ile doldurmak olarak tanımlanabilecek bu duruma Özdoğan, eserinde "imaname" nitelemesi ile, Türkkan'ın yazısına değinmiştir (Özdoğan, 2015: 232-234).

Ülkücülüğün kolektif siyasal düzleminde, konjonktürel değişikliklerin meydana getirdiği önemli kırılmalarından biri, dinin politika ve söylemlere belirgin şekilde dâhil olmasıdır. "1970'li yılların ortaları"nda Milliyetçi Hareket Partisi'nin söylemlerinde "Türk-İslâm çizgisinin" belirgin hale gelmesi, seküler görüşte olan "Bozkurtçular" grubu ile fikrî kapsamına dini alan "Üç Hilalciler" grubu arasındaki çatlağı gün yüzüne çıkarmıştır denilebilir. Seküler olarak mutlak konumundan taviz vermeyen ve katıksız Türkcülükte ısrar eden Hüseyin Nihal Atsız ile parti lideri Alparslan Türkeş'in arasına ideolojik bir mesafe girmiştir (Akpınar, 2016: 96-98).

"Bozkurtçular" ve "Üç Hilalciler" ayrışmasına yakından bakıldığında, esas zemin olarak, seküler mitolojik karakterli bozkurt sembolünün, dinî temalı sloganlar eşliğinde el ile canlandırılması yahut teorik düzeyde Türk İslâm ülküsüne dayandırılması, sembolün seküler niteliğine ve çağrışımlarına engel oluşturmaz. Günümüzde bozkurt sembolü, modern siyasal kolektif bir ontolojinin yardımcı işlevselliğini taşımaktadır. Ülkücü dünya görüşüne göre ideolojinin bizâtihi kendisi, seküler karakterli olsa bile, İslâmî olarak varlık gösteren bir topluluk için, İslâmî varoluş bilincine ters düşmemektedir. Kimi dinî kesimler tarafından menfi bir kutsama olduğu iddia edilse bile, ülkücü kesim için tarihsel ve dinî referanslarıyla yüce bir misyonun müspet teması içinde tasavvur edilmektedir.

Yakın dönem verileri değerlendirildiğinde, bozkurt motifi ön plana çıktığı her dönem için, teorik zemin olarak seküler karakterlidir. Kolektif hafızada milli mücadele yıllarında umut, güç ve moral beklentilerinin somutlaştığı, olağan "bozkurt motifi" tanımının geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Bozkurt motifinin mutlaklaştırılmadığı her zeminde "menfi kutsallık" potansiyeli barındırmadığı öngörülebilir. Atatürk'ün vizyonunda işlevselliği olan "millî bozkurt motifi"; ulus ideolojisinin hizmetinde, ulusun etnik kültürel geçmişi ile bağlarını kuran görece "etnik çağrışımlı bozkurt motifi" olarak ele alınabilir. Ülkücü dünya görüşünde bozkurt sembolünün, -etnik vurgusunu daima taşıyarak- yeniden üretilen "merkez etnik bozkurt motifi" olarak, merkezlendiği odaktan itibaren sınırları Türk varlığı ile tahayyül edilebilen topluluğun ontolojik çekirdeğinde yer aldığı söylenebilir.

SONUÇ

Bozkurt sembolünün, geçmişten günümüze değin aşkın anlamlar taşıdığı geniş bir coğrafya ve yoğunluklu veriler irdelenerek çalışmanın bünyesine dâhil edilen kutsallık potansiyeli ve bozkurdun

günümüzdeki ideolojik varlığı, çalışma içerisinde süreklilik perspektifinde ele alınmış; Dilthey'in tarihsellik içinde anlamacı yaklaşımı kullanılarak, yorumlara yön veren görüşler içerisinde özgün bir anahtar tespit etme ve kullanma gereği duyulmuştur. Çalışmanın hâkim teması ve bağlamı kutsallık olduğu için, Güneş'in değerlendirmelerinde yer verilen 'müsbet ve menfi kutsallık' kavramı, çalışma boyunca özgün boyutlu bir anahtar olarak, sembolün tarihselliğini derinleştirmek üzere kullanılmıştır. Dilthey'in yöntemi doğrultusunda, anlama çabasının ürünü olarak, verilerin değerlendirilmesi ile elde edilen tanımlarla, tipleştirmeye doğru bir ön çalışma şablonu ortaya konmuştur.

Tablo 1. Bozkurt Sembolünün Kutsallık Bağlamında Anlamı

Kadim dönemde bozkurdun kutsal anlamı	doğaüstü "mitolojik bozkurt motifi" / olağan "bozkurt motifi"	
Göktürkler / İslâm Döneminde Bozkurdun Kutsal Anlamı	"millî bozkurt motifi" / (menfi kutsama)	
Yakın Dönemde Bozkurdun Kutsal Anlamı: Seküler	M. Kemal Atatürk ve Bozkurt Sembolünün Anlamı	"millî bozkurt motifi"
	Ulusçu / Ülkücü İdeolojiye Göre Bozkurt Sembolünün Anlamı	"etnik çağrışimli bozkurt motifi" / "etnik bozkurt motifi"

İlk olarak mitolojik tarihsel anlatılarda karşılaşılan bozkurt motifinde kutsallık potansiyeli, Durkheim'ın genel sosyolojik çıkarımlarına tercüme edilmiştir. Topluluğa özgü süregelen bir motif-eylem örgüsünde ortaya çıkan doğaüstü tahayyüller, genel düşünsel arka planda, topluluğun kolektif zihninde kendini kurgulayışının doğaüstü bir seviyede olduğu "mitolojik bozkurt motifi" ve olağan seviyede "bozkurt motifi" tanımı ortaya çıkmıştır. İlk tanım, topluluğun kendini yüceltmesinin aşkın bir seviyede tanımlandığı Durkheim'ın genel formülüyle tutarlı bir yorumdur. Elde edilen verilerle çalışmanın genelinde bozkurt motifinin aşkın tonlamalarının, adanmışlık profilinin, bozkurtlu heyecan potansiyelinin, mutlak değer olarak, Durkheim'ın çizdiği düzeyde görüldüğü söylenebilir. Buna göre kadim dönem için elde edilen iki tanım: doğaüstü "mitolojik bozkurt motifi" / olağan "bozkurt motifi" dir.

Genel olarak ideolojiler, büyük bir çıkış, büyük bir varoluşsal çağrı, kurgusal potansiyel barındırır; ideolojilerin mutlak değer olarak Durkheim'ın tespit ettiği aşkın dozu barındırmaları doğaldır; seküler kimi kavramlar ilâhî olanla benzer aşkın boyutlar taşıyabilir. Durkheim bunu kabile bağları ve topluluğun kendini kurgulayışı üzerinden açıklamıştır.

Göktürkler döneminde doğaüstü niteliklerini geride bırakan bozkurt "millî bozkurt motifi", İslâm ile birlikte genel olarak, menfi kutsallık yorumuna konu edilerek, öz itibarıyla "olağanüstü kılavuz varlık" olarak yeni formlarda devam etmiştir. Bununla birlikte topluluğun muhayyilesinden hiçbir zaman silinmemiştir. Türkler kolektif şuur altında, İslâm öncesinde ve sonrasında Tanrı'nın kutsayıp görevli kıldığı bir kavim inancını yitirmemiştir. İlâhî olanın sekülerleştiği birtakım motif ve ritüeller dahi, kut potansiyelini peşinen taşır. Bu paralelde Osmanlı düşüncesinde devlet-i ebed müddet inancı aşkın bir muhteva barındırır. Motif ve semboller bu inancın yardımcı unsurlarıdır.

Yakın dönemde seküler nitelikte olan sembol; Atatürk döneminde "millî bozkurt motifi", ulusçu ideolojide görece "etnik çağrışimli bozkurt motifi" ve ülkücü dünya görüşünde -etnik vurgusunu daima taşıyarak- topluluğun ontolojisinde yer alan merkez "etnik bozkurt motifi" olarak tanımlanabilir. Kemalist ulusçuluğun Batı ile uyumlu ulus tasavvurunda kısmen ehliştirdiği bozkurt, ülkücü ideolojide tüm dünya Türklüğünün gücünü bir "el"de toplayan, ideal birliğin rüzgârını arkasına alan, görece meydan okuyan bir semboldür.

Ulusçu ideolojinin sembolizminde yer alan bozkurt sembolü, Türk'ün İslâm sonrası tarihini gölgede bırakırken; ülkücü ideolojide kesintisiz şekilde dinî temaları da içermekten çekinmez. El ile canlandırılan bozkurt profilinde dinî temalı eklektik sloganlar tabii şekilde temsil edilebilir. Türk'e ait olan herhangi bir unsur Türk'ten dolayı, peşinen olumlu bir değer potansiyelini barındırır. Son tahlilde Türk'ü niteleyen tüm

bileşenler bekâ potasında, görünür yahut görünmez kılınarak, varlık ve dirlik hedefini tutturmaya hizmet eder. Seküler tanınan Bozkurtçular grubu ile Türk-İslâm ülkücülerinin bu temelde birleşmesi zor olmaz.

Türklüğün duygu dünyasında bozkurt sembolü, aşkın kurgularda heyecanvarî çıkışların işlevsel unsuruna dönüşebilmektedir. Kadim ırk olan Türkler, yaşamın çeşitli alanlarını, millî beka odağına, şaşırtıcı bir çeviklik ve adanmışlık ruhu ile refere edebilmektedir. Bu vites değişiminde motor gücünün görünen yüzü olarak, ülkücü ideolojide bozkurt sembolü kolektif zihinde tanımlı bir parola gibi beklemektedir.

Kemalist ulusçuluğun ve ülkücü ideolojinin sembolizminde “bozkurt motifi” heyecanvarî bir duygulanım ile temellendirilse de, Kemalist ulusçulukta işlevselliği ile “bozkurt”, riskli bir “ütopya”nın uzak vadilerine sürülmez. Sonuca yönelik olarak, pragmatik bir inşa hareketinin temellerinde kullanılır.

Genel olarak milliyetçi ideolojilerde yardımcı işlevselliği olan unsurları, motif – ideoloji – kutsallık bağlamında, konu alan anlama etkinlikleri birleştirilerek, motif – ideal vizyon şemasında mikro hassas belirlenimler ile yol alıcı çıkarımlar sağlanabilir.

Özel olarak Türkçü ideolojide, din sosyolojisi alanı bilimsel üretkenliğinde yürütülen motif – ideoloji – kutsallık bağlamı anlama çalışmalarının çeşitlendirilmesi, Türkçü ideolojinin coğrafik sosyal veri alanları ile etkileşiminde, mikro anlayış belirlenimleri elde etmesine ve ideolojinin sosyal kavrayış potansiyelinde yol alıcı sonuçlar vermesine katkı sağlayabilir.

MAKALE BİLGİ FORMU

Yazar(lar)ın Notları

-

Yazar(lar)ın Katkıları

Makaleye tüm yazarlar eş katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazar(lar) tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Destek/Destekleyen Kuruluşlar

Bu araştırma için herhangi bir kamu kuruluşundan, özel veya kâr amacı gütmeyen sektörlerden hibe alınmamıştır.

Etik Onay ve Katılımcı Rızası

"Türklerde Bozkurt Sembolüne Yüklenen Anlamın Kutsallık Bağlamında Dönüşümü" başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde "Yorum Yönetim Yöntem Uluslararası Yönetim, Ekonomi ve Felsefe Dergisinin" hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk yazarlara aittir

KAYNAKÇA

- Akpınar, H. (2016). *Kurtların Kardeşliği CKMP'den MHP'ye Ülkücü Hareketin Kısa Tarihi*. İstanbul: Kamer Yayınları
- Akurgal, E. (1956). Tarih İlmi ve Atatürk. *Belleten Dergisi*. XX/80, 571-584.
- Arıt, A. N. (2018). *Şamanizmde Kutsal Rehberler "Nagual Sembolizmi"*. 3. Basım. İstanbul: Ray Yayıncılık
- Aslan, N. (2010). Kurt Motifinin Türk Menşee Efsanelerindeki Anlamı Üzerine. *Millî Folklor Dergisi*. 22/87, 72-77.
- Atsız, H. N. (1990). *Bozkurtlar Diriliyor*. İstanbul: Baysan Basım ve Yayın Sanayii A.Ş.
- Aydın, M. (2013). *Bilgi Sosyolojisi*. 3. Basım. İstanbul: Açılımkitap Yayınevi

- Aydın, M. (2015). *Kurumlar Sosyolojisi*. 3. Basım. İstanbul: Açılımkitap Yayınevi
- Ayvazoğlu, B. (2002). Tanrıdağ'dan Hira Dağı'na Uzun İnce Yollar. T. Bora ve M. Gültekingil (Ed.). T. Bora (Cilt Ed.). *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4 Milliyetçilik* içinde. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, 541-583.
- Çobanoğlu, Ö. (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. 1. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahatları*. 1. Basım. İstanbul: Kabalcı Yayınevi
- Deliorman, A. (2009). *Türk Kültüründe Bozkurt*. 1. Basım. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım
- Dikici, M. (2005). *Türklerde İnançlar ve Din*. 1. Basım. Ankara: Akçağ Yayınları
- Duman, M. (2012). Bozkurttan Hızır'a Türk Halk Anlatmalarında Kılavuz. *Millî Folklor Dergisi*. 24/96, 190-201.
- Durkheim É. (2011). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*. F. Aydın (çev.), 2. Basım. Ankara: Eskiyeeni Yayınları
- Esin, E. (1980). Böri II. *Birinci Millî Türkoloji Kongresi tebliğler (06-09 Şubat 1978)* içinde. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü ve Kervan Yayınları işbirliği ile, 419-452.
- Göka, E. (2006). *Türk Grup Davranışı*. Ankara: Aşina Kitaplar-Turmaks Yayıncılık
- Göka, E. (2011). *Türklerin Psikolojisi Tarihin Ruhumuzda Bıraktığı İzler*. 4. Basım. İstanbul: Timaş Yayınları
- Güneş, K. (2010). *İslâm Düşüncesinde Kutsallık*. 1. Basım. İstanbul: İnsan Yayınları
- Kalafat, Y. (2012). *Türk Kültürlü Halklarda Mitler*. Ankara: Berikan Yayınevi
- Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. 2. Basım. İstanbul: Rağbet Yayınları
- Oral, M. (2015). *Türk Ulusunun İnşası Ortak Tarih Söylemi*. 1. Basım. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Ögel, B. (1988). Türkler'de Semavi Kurtlar. *Türk Dünyası Tarih Dergisi*. C.3, Sayı:13, 2-7.
- Ögel, B. (1998). *Türk Mitolojisi Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar*. Cilt 1. 3. Basım. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Ögel, B. (2014). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Cilt II. 5. Basım. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Özdoğan, G. G. (2015). *"Turan"dan "Bozkurt"a Tek Parti Döneminde Türkçülük (1931-1946)*. 4. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları
- Özlem, D. (2019a). *Bilim Felsefesi*. 4. Basım. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi
- Özlem, D. (2019b). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*. 3. Basım. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi
- Özlem, D. (2017). *Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji*. 1. Basım. İstanbul: Notos Kitap Yayınevi
- Smith, A. (2017). *Etno-Sembolizm ve Milliyetçilik*. B. F. Çallı (çev.), 1. Basım. İstanbul: Alfa Basım Yayım (orijinal baskı tarihi 2009)
- Smith, A. D. (2016). *Millî Kimlik*. B. S. Şener (çev.), 8. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları
- Tannenbaum, D. G. ve D. Schultz. (2006). *Siyasî Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*. F. Demirci (çev.), Ankara: Adres Yayınları (orijinal baskı tarihi 1998)
- Türkkan, R. O. (05 Mart 1942). Bozkurtçunun Amentüsü. *Bozkurt Dergisi*. C. 2, Sayı: 1, s. 6.
- Ünal, T. (1994). *Türklüğün Sembölü Bozkurt*. İstanbul: Hamle Basım Yayın
- Yıldız, A. (2010). *"Ne Mutlu Türküm Diyebilene" Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)*. 4. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları
- Ziya Gökalp. (2007). *Türk Medeniyeti Tarihi*. Y. Toker (sadeleştiren), İstanbul: Toker Yayınları